บทที่ ๕
สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง ศึกษาพุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติการสร้างพุทธปฏิมาในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาพุทธปฏิมา๘๐ปางในสมัยรัตนโกสินทร (๓) เพื่อศึกษาพุทธปฏิมา ๘๐ ปางจากพุทธประวัติในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา โดยใช้วิธีการดำเนินวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับคุณค่า ความสำคัญ และพุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา รวมทั้งประวัติความเป็นมาของแนวคิด ทฤษฎี โดยวิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร ค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์เอกสารเหล่านี้ คือ เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์ วิเสสฯ หนังสือ บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหัวข้อที่ทำวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๗ มีการสร้างพุทธปฏิมากรขึ้นเป็นครั้งแรก ในระยะเวลาก่อนหน้านี้ เมื่อพุทธศาสนิกชนระลึกถึงพระพุทธองค์และต้องการสักการบูชา จะใช้ปูชนียวัตถุหรือปูชนียสถานเป็นสื่อแทน

คำว่า พุทธปฏิมา หมายถึง รูปเปรียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธเจ้า[๑] ดังนั้น พุทธปฏิมาจึงเป็นรูปจำลองพระพุทธรูป และเป็นพุทธปฏิมาที่จำลองสืบต่อ ๆ กันมา

คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพุทธปฏิมา ตามหลักฐานที่ปรากฏในประเทศไทย สันนิษฐานว่า อาจมาพร้อมกับหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาในแต่ละสมัย จนกลายเป็นคติ ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์และพัฒนาการรูปแบบการสร้างรูปเคารพในรูปแบบพุทธศิลปะสมัยต่าง ๆ ได้แก่

ศิลปะทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖) นิยมสร้างพุทธปฏิมาปางปฐมเทศนา ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางมหาปาฏิหาริย์ ปางปรินิพพาน ปางนาคปรก ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์

---

[๑] ธนพันธุ์ เมธาพิทักษ์, **พระพุทธปฏิมากรกับเรื่องราวความเป็นมา,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๕-๖.

ศิลปะศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) นิยมสร้างพุทธปฏิมา ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางนาคปรก ปางประทานอภัย ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางปรินิพพาน

ศิลปะลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรก

ศิลปะล้านนา หรือเชียงแสน (พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๒๑) นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางอุ้มบาตร ปางประดิษฐานรอยพระพุทธบาท ปางประทับนั่งห้อยพระบาท ปางลีลา ปางเปิดโลก ปางประทับยืน ปางถวายเนตร ปางไสยาลน์

ศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๗ - ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐) นิยมสร้างพุทธปฏิมาปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางลีลา ปางประทานอภัย ปางถวายเนตร ปางประทานพร ปางประทับยืน ปางไสยาสน์ และยังมีการสร้างพระพุทธรูปตามพุทธอิริยาบถ ๔ ประการได้แก่ การนั่ง การนอน การยืน (อาจเป็นการรับคติจากลังกา แสดงถึงการประทับยืนในคันธกุฎี) และการเดินตามคติที่แฝงมากับการสร้างพุทธปฏิมาคือการแสดงให้เห็นถึงพระพุทธจริยวัตรอันงดงาม

ศิลปะอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓) นิยมสร้างพุทธปฏิมา ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางประทานอภัย ปางป่าเลไลยก์ ปางลีลา ปางประทับยืน

ศิลปะรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ปัจจุบัน) นิยมสร้างพุทธปฏิมา ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางประทานอภัย ปางไสยาสน์[๒]

สรุปพุทธปฏิมาในท่วงท่าต่าง ๆ ที่มีการสร้างขึ้นตามคตินิยมของกลุ่มวัฒนธรรมสมัยต่าง ๆ ซึ่งพบในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง คือพระพุทธรูปแสดงภูมิสปรศมุทรา หรือปางมารวิชัย (ปางผจญมาร) เป็นปางที่นิยมสร้างในทุกสมัย และใช้เป็นพระพุทธรูปประธานในพุทธสถานมากกว่าพระพุทธรูปปางอื่น อาจเนื่องด้วยมาจากความสำคัญของเหตุการณ์อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธปฏิมาปางมารวิชัย ซึ่งเป็นปางที่สร้างขึ้นเพื่อให้รายละเอียดเหตุการณ์ เมื่อพระยามารและพลพรรค คือบุคลาธิษฐานของกิเลสรุมเร้าเข้าขัดขวางพระโพธิญาณ พระโพธิสัตว์ ทรงชี้ดัชนีลงที่พื้นดิน เพื่อเรียกแม่พระธรณีเป็นพยานว่า ในชาติก่อน ๆ อันนับประมาณไม่ได้ พระองค์ได้สั่งสมบำเพ็ญบารมีเพียงพอที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาตินี้ แม่พระธรณีจึงได้บีบ

---

[๒]ศาสตราจารย์ไขศรี ศรีอรุณ, **พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า๑๐.

มวยผมหลั่งน้ำที่พระพุทธองค์ทรงหลั่งไว้เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญบารมีออกมาไหลท่วมบรรดาเหล่าพระยามารและไพร่พล จนปลาสนาการไปหมดสิ้น

พุทธปฏิมา คือรูปแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ระลึกถึงพระธรรมคำสอน รวมทั้งไว้กราบไหว้บูชา และเป็นประธานในพิธีกรรมต่าง ๆ พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่า พุทธปฏิมา หรือพระพุทธรูปมีลักษณะเฉกเช่นเดียวกับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นที่พึ่งให้สรรพสัตว์หลุดพ้นจากปวงกิเลสเข้าสู่พระนิพพานได้ มีคติการสร้างมาจาก ๑) พุทธปฏิมาคือรูปแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ ๒) พุทธปฏิมาตามมหาบุรุษลักษณะ

พุทธปฏิมามีความสำคัญ ประการแรก คือ ประโยชน์ทางจิตใจ และประการที่สอง คือ ประโยชน์กับวิถีชีวิตของชาวไทย

คตินิยมอินเดียในการสร้างพระพุทธรูปในปาง หรือ มุทราหลัก แบ่งออกเป็น ๗ แบบ ได้แก่ ๑. ปางมารวิชัย ปางผจญมาร หรือ ภูมิสปรศมุทรา

๒. ปางสมาธิ หรือ ธยานมุทรา

๓. ปางปฐมเทศนา หรือ ธรรมจักรมุทรา

๔. ปางแสดงธรรม หรือ วิตรรกมุทรา

๕. ปางปรินิพพานหรือ ปางไสยาสน์

๖. ปางประทานอภัย หรืออภัยมุทรา

๗. ปางประทานพร หรือ วรมุทรา

สำหรับประเทศไทย พระพุทธศาสนาและคติการสร้างรูปเคารพพระพุทธรูปเริ่มปรากฏเมื่อราวสมัยทวารวดี อันเป็นช่วงเวลาหลังจากเกิดคติการสร้างพระพุทธรูปในอินเดียแล้วเกือบ ๑,๐๐๐ ปี พระพุทธศาสนาดังกล่าว เป็นการรับผ่านศรีลังกา อันเป็นช่วงเวลาของการปรากฏรัฐต่าง ๆ อาทิ นครศรีธรรมราช หริภุญไชย สุโขทัย และล้านนา

พุทธลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ได้แฝงคติ หลักธรรม ความเชื่อ และลักษณะพิเศษแห่งมหาปุริษลักษณะของพระพุทธองค์ไว้ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้กับพุทธบริษัทได้นำไปเป็นข้อคิดในการดำเนินชีวิต และน้อมนำหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพุทธปฏิมากรไปประพฤติปฏิบัติ

วัดกระทุ่มเสือปลา ตั้งอยู่บนถนนอ่อนนุช ซอย ๖๗ ริมคลองประเวศบุรีรมย์ฝั่งใต้ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๔๕ ช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ไม่ปรากฏนามของผู้สร้าง วัดกระทุ่มเสือปลา เป็นศาสนสถานสำคัญน่าสนใจที่มีอายุเก่ามากกว่าร้อยปี มีพิพิธภัณฑ์พุทธปฏิมาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน

พิพิธภัณฑ์พุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนทางด้านพระพุทธศาสนาง ซึ่งผู้เข้าชมสามารถเรียนรู้และเข้าใจถึงพระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าผ่านพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าชมมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งถูต้องมากขึ้น ทั้งยังได้ข้อคิดจากหลักธรรมที่แฝงในพุทธลักษณะ ปางต่าง ๆ จากพุทธประวัติ หรือเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำพุทธกิจ และพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ มีความเพลิดเพลินในพุทธศิลป์ของช่างปฏิมากรรมที่เสกสรรปั้นแต่งพระพุทธรูปแต่ละองค์ได้อย่างประณีตวิจิตรบรรจงตามมหาบุรุษลักษณะ ทั้งยังได้อรรถรสในบรรยากาศการเดินชมพิพิธภัณฑ์ในอาคารไม้ทรงไทยโบราณอายุกว่าร้อยปีที่ตั้งอยู่ริมคลองประเวศบุรีรมย์อีกด้วย

เพื่อสร้างความตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม นำไปสู่การอนุรักษ์สืบสาน ถ่ายทอดและการนำทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจบนรากฐานของวัฒนธรรมในชุมชน ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน และให้แหล่งเรียนรู้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรวมกลุ่มให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นที่รู้จักต่อภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม อย่างกว้างขวาง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนรักบ์ และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประเทศชาติสืบต่อไป

คุณค่าของพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา มาจากความเชื่อเรื่องพุทธปฏิมาผ่านพุทธประวัติซึ่งมีมากมายหลายปาง ด้วยความเชื่อความศรัทธาพุทธปฏิมา ในขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรม

ด้านความเชื่อและศรัทธา (๑) ถวายเป็นพระราชกุศลอุทิศพระราชกุศลแด่พระบุรพมหากษัตริย์ในอดีตทุกพระองค์ (๒) คติธรรมในพุทธปฏิมา ได้แก่ ทศพิธราชธรรม (๓) การสร้างพุทธปฏิมา ๘๐ ปางเกิดจากพระนิพนธ์พุทธประวัติเรื่อง ปฐมสมโพธิกถา แล้วทรงประดิษฐ์แบบอย่างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขึ้นตามพุทธประวัติ (๔) ยุคทองการสร้างพุทธปฏิมา คือ รัชกาลที่ ๓ ทรงดำริสร้างพุทธปฏิมาประจำพระชนมพรรษา (๕) การบูชาพุทธปฏิมา สืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ (๑) สร้างเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แทนพระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตไปแล้ว บางครั้งสร้างเพื่อเป็นการต่อพระชนมมายุและเสริมพระบารมี (๒) การแห่พระ สรงน้ำพระ (๓) ประเพณีชักพระ

และด้านพิธีกรรม ได้แก่ (๑) พระราชพิธีพืชมงคล (๒) พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา (๓) พุทธปฏิมากับพิธีพุทธาภิเษก

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการ ศึกษาพุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติ และข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากศึกษาพุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา พบว่ามีประเด็นเชิงนโยบาย ได้แก่

(๑) พุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปไม่ใช่รูปเหมือนของพระพุทธเจ้า แต่เป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ ทำให้พระพุทธรูปแต่ละปาง แต่ละสกุลช่าง แต่ละยุคสมัยจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้าง ทว่าพุทธปฏิมาทุกองค์ล้วนแสดงสัญลักษณ์สำคัญนั่นคือ มหาปุริสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการ

(๒) พุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปในสมัยแรกนิยมสร้างด้วยศิลา เช่นสมัยคันธารราฐสร้างด้วยศิลา เป็นภาพหินสลักเล่าเรื่องพุทธประวัติ ต่อมาสร้างเป็นรูปลอยตัว จัดเป็นงานปฏิมากร เป็นภาพเขียนเรียก จิตรกรรมเล่าเรื่องราวพุทธประวัติตอนสำคัญแสดงแก่พุทธศาสนิกชน ในระยะต่อมาจึงมีการสร้างพุทธปฏิมาหล่อด้วยโลหะประเภทสำริด/ทองคำ ทองแดง นาก ทองเหลืองฯลฯ ดังปรากฏในงานวิจัยนี้

(๓) เดิมการแสดงพุทธปฏิมาปรากฏใน ๔ ปางตามสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง คือ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ต่อมาเพิ่มเป็น ๘ ปางตามจำนวนมหาสถานเรียก อัษฎามหาสถาน โดยเพิ่มปางทรมานช้างนาฬาคีรี ปางทรงรับบาตรจากพระยาวานร ปางยมกปาฏิหาริย์ และปางเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ปัจจุบันมีพุทธปฏิมามากกว่า ๑๐๐ ปาง พุทธปฏิมานำมาใช้เป็นประธานในพุทธสถานทุกแห่ง โดยเฉพาะปางมารวิชัย

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผลการศึกษา ศึกษาพุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา เมื่อสำเร็จแล้วทำให้พบประเด็นสำคัญสามารถเป็นข้อเสนอแนะได้ ๒ ประการ คือ

(๑) พุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา สร้างจากพุทธประวัติ มุ่งถ่ายทอดธรรมะที่มีใกล้ตัวกับผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา แต่คนทั่วไปมักจะนึกไม่ถึงว่ามีพุทธธรรมที่แฝงในพุทธปฏิมาด้วย เมื่อได้ศึกษาแล้วอาจจะนำหลักธรรมต่าง ๆ ไปใช้ได้ในชีวิตของตน เพียงแต่ประยุกต์ปรับแก้ให้ตรง และถูกต้องตามความเป็นจริง

(๒) คุณค่า ความสำคัญ และพุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา สืบเนื่องด้วยประวัติการสร้างพุทธปฏิมาตั้งแต่พุทธกาลถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สะกิดเตือนให้กลุ่มเป้าหมายได้ฉุกคิดและนำข้อธรรมไปใช้ในแต่ละวัน

ผลการวิจัยนี้ นำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา ใช้บูรณาการความรู้ เพื่อเพิ่มพูนปัญญา นำมาใช้แก้ปัญหาเพื่อพัฒนาตนในสังคมไทย เพื่อให้ผู้คนมีความตระหนักถึงความสำคัญของพุทธธรรมว่า พุทธปฏิมา ๘๐ ปาง เป็นปูชนียวัตถุพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเชื่อมโยงพุทธประวัติกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนไทย โดยเฉพาะเป็นเรื่องใกล้ตัวของทุกคน

๕.๒.๓ ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาที่สืบเนื่องต่อจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ที่เกิดจากความเชื่อและศรัทธา ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรม เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาปัญญาจากพุทธปฏิมา ๘๐ ปาง และปางอื่น ๆ นอกเหนือไปจากนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย และเพื่อให้เข้าใจในแก่นแท้ของหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างลึกซึ้งในสถาบันการปกครองสูงสุดของไทย สามารถที่จะน้อมนำไปประยุกต์ปฏิบัติใช้หลักธรรมที่แฝงในพุทธปฏิมาไปใช้แก้ปัญหาตามที่บุคคลทั้งหลายต้องเผชิญอยู่ได้อย่างถูกต้องต่อไป คือ

(๑) การศึกษารูปแบบ พุทธลักษณะพิเศษ พระราชศรัทธา และกระบวนการสร้างพุทธปฏิมาของพระมหากษัตริย์ในพระบรมมหาราชวัง

(๒) การศึกษาวิเคราะห์ ความเป็นมา ความสำคัญของพุทธปฏิมาประจำพระองค์ของพระมหากษัตริย์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์